

Policy Brief
Sinteză de politici în domeniul educației

Angela Cara
**Asigurarea unei educații de calitate
pentru toți copiii**

Lucrarea a fost elaborată în cadrul Proiectului “Consolidarea colectivităților școlare: creșterea rolului părinților și comunităților în guvernarea educației”, implementat de Institutul de Politici Publice cu suportul financiar al Programului de Sprijinire a Educației al Fundațiilor pentru o Societate Deschisă în cadrul Departamentului Buna Guvernare al Fundației Soros-Moldova și desfășurat în parteneriat cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.

Autor:

Angela Cara,

doctor în pedagogie, conferențiar universitar

Datele și constatările lucrării reflectă opinia autoarei și nu neapărat reprezintă punctul de vedere al finanțatorului. Autoarea își asumă responsabilitatea pentru interpretările și concluziile lucrării.

Mulțumim tuturor celor care ne-au sprijinit în elaborarea lucrării și, nu în ultimul rând, respondenților, care ne-au acordat timp și ne-au oferit informații.

Cuprins

Introducere.....	4
Repere pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii	7
Analiza cadrului legal pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii	7
Servicii de suport pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.....	9
Formarea cadrelor didactice din perspectiva asigurării unei educații de calitate pentru toți copiii	11
Modalități de colaborare a școlii-familiei-comunității pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii	14
Cadrul normativ privind colaborarea școlii-familiei-comunității pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.....	14
Modalități de colaborare a școlii cu familia pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii	16
Implicarea copiilor în procesul de luare a deciziilor	18
Acțiuni realizate de ONG-urile active în domeniu pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii	19
Concluzii	23
Recomandări.....	25
Bibliografie	27

Introducere

Prin semnarea și ratificarea Convenției ONU privind drepturile copilului și a Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, guvernele țărilor se angajează să creeze un sistem de educație care este accesibil tuturor și oferă o educație de calitate, relevantă pentru societate și economie.

Printre acțiunile prioritare în acest sens sunt incluse¹:

- **asigurarea dreptului la educație**, prin promovarea programelor de intervenție timpurie, informarea părinților referitor la drepturile copiilor lor, promovarea unei culturi incluzive, în cadrul căreia copiii cu dizabilități învață împreună cu semenii lor și dobândesc abilități și competențe sociale, asigurarea respectării drepturilor copiilor în procesul de luare a deciziilor, eliminarea barierelor, inclusiv a barierelor în comunicare, a barierelor atitudinale și a celor fizice, cu care se confruntă copiii cu mobilitate redusă etc.;
- **respectarea dreptului la educație**, prin crearea unui mediu centrat pe copil, stimulat, sigur și sănătos, diferențierea și individualizarea învățării, aplicarea metodelor de învățare și predare active, participatorii, centrate pe copil, utilizarea creativă a tehnologiilor de asistență, formarea cadrelor didactice cu competențe necesare pentru a predă în medii diferite de învățare, organizarea diferențiată și individualizată a învățării, precum și valorificarea potențialului și punctelor forte ale fiecărui copil, evaluarea progresului fiecărui elev (în raport cu propriile rezultate anterioare), implicarea copiilor în diverse proiecte sau acțiuni de voluntariat, organizate la nivel de clasă și/sau de instituție;
- **respectarea dreptului la educație al copiilor cu dizabilități**, prin promovarea respectului pentru identitatea copiilor, respectarea drepturilor la participare ale copiilor (susținerea și implicarea activă a copiilor în procesul de luare a deciziilor cu privire la problemele care le afectează viața, precum și dreptul de a influența deciziile referitor la viața școlară), prin promovarea respectului pentru integritate (educația trebuie să se desfășoare într-un mediu în care se respectă demnitatea inerentă a copilului, astfel încât să-l ajute să-și exprime în mod liber opiniile).

Cadrul normativ al Republicii Moldova² conține prevederi privind egalitatea de șanse în realizarea accesului la educație pentru toți copiii.

Republica Moldova este semnatară a Convenției cu privire la drepturile copilului, a Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități și a diverse alte documente, toate sprijinind angajamentul politic pentru asigurarea oportunităților și accesului la o educație de calitate pentru toți copiii, inclusiv pentru copiii cu cerințe educaționale speciale (inclusiv copiii cu dizabilități).

---

¹ UNICEF, *The right of children with disabilities to education: A rights-based approach to Inclusive Education. Position paper*, Geneva, 2012, p. 30-31; *Educația incluzivă. Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil*, vol. I, coord. Domnica Gânu, Chișinău, 2016, pag. 21-22.

² Codul educației al Republicii Moldova, nr. 152 din 17.07.2014. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr. 319-324/634 din 24.10.2014.

În acest context, remarcăm *Acordul de asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova*, care conține un capitol aparte privind drepturile copilului; *Strategia privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru 2010-2013*; *Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru 2011-2020* și *Planul de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova*; *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”* etc.

Acțiunile întreprinse pentru asigurarea unei educații incluzive de calitate pentru toți copiii în Republica Moldova vizează:

- identificarea și evaluarea copiilor cu probleme de dezvoltare pentru asigurarea dezvoltării copilului conform particularităților de vârstă;
- asigurarea șanselor egale pentru toți copiii pentru încadrarea acestora în instituții generale de învățământ;
- acordarea serviciilor de suport pentru incluziunea socială și educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- crearea unui mediu centrat pe copil, stimulat, sigur și sănătos, prin aplicarea metodelor de învățare și predare active, centrate pe copil;
- formarea cadrelor didactice pentru a preda în medii diferite de învățare, valorificarea potențialului și punctelor forte ale fiecărui copil, evaluarea fiecărui copil în raport cu propriile rezultate.

În conformitate cu *Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020*, procesul de implementare a educației incluzive este complex și implică participarea tuturor actorilor³:

- **autoritățile publice centrale:** elaborează și promovează politici relevante care asigură implementarea educației incluzive;
- **instituțiile de învățământ general:** creează mediul educațional incluziv, care să abordeze cultura, principiile și practicile școlii, astfel încât să asigure existența condițiilor de bază în care să poată participa și învăța toți copiii;
- **familia:** participă la procesul de evaluare a copilului, este responsabilă de școlarizarea copilului; este implicată în luarea deciziilor vizând copilul și în programele de abilitare/reabilitare continuă a dezvoltării copilului; participă la activitățile școlare și comunitare de promovare a educației incluzive; creează asociații de părinți și grupuri de sprijin pentru promovarea respectării drepturilor copiilor;
- **instituțiile de formare profesională inițială și continuă:** sincronizează formarea profesională a cadrelor didactice și de conducere cu principiile educației incluzive, promovate prin documentele de politici naționale și internaționale;
- **asociațiile obștești** sunt partenerii autorităților în implementarea educației incluzive.

---

³ Hotărârea Guvernului RM nr. 523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. În: *Monitorul Oficial al RM*, 15.07.2011, nr. 114-116/589.

În acest context, asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii reclamă conjugarea eforturilor tuturor actorilor implicați în acest proces: autorități la nivel central și local, școală, părinți, copii, societate civilă.

Acest fapt reclamă o modificare a strategiei de coordonare și implicare activă a cadrelor didactice, părinților, elevilor și comunității în procesul decizional și în politicile de dezvoltare a școlii. În cadrul acestor perspective, **parteneriatul școală-familie-comunitate** trebuie să devină o prioritate a strategiilor orientate către dezvoltarea educației și asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Metodologia de cercetare

Scop: Analiza și sinteza cadrului legal și a documentelor de politici la nivel național privind asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii și elaborarea concluziilor privind incluziunea socială și educațională a copiilor cu CES/dizabilități, precum și creșterea gradului de implicare a părinților și a comunității în asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Obiective:

- Analiza reperelor conceptuale pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii din perspectiva cadrului legal, a serviciilor de suport, a formării cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil.
- Identificarea modalităților de colaborare a școlii cu familia și comunitatea pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii și incluziunea socială și educațională a copiilor cu CES; identificarea modalităților de implicare a familiei în elaborarea și implementarea PEI; analiza modalităților de implicare a copiilor în procesul decizional; analiza acțiunilor realizate de ONG-urile active în domeniu pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.
- Elaborarea recomandărilor de dezvoltare și consolidare a politicilor educaționale, de creștere a gradului de implicare a părinților și a comunităților pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Metode și tehnici de cercetare

Metodologia s-a bazat pe o abordare de model mixt, care înglobează următoarele metode și tehnici de cercetare: analiza documentară, analiza de conținut a rapoartelor de activitate a ONG-urilor active în domeniu, analiza suporturilor metodologice în domeniul educației incluzive și asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Perioada de efectuare a studiului: aprilie-mai 2017.

Repere pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Sinteza documentelor de politici privind asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii evidențiază faptul că în Republica Moldova conceptul „educație de calitate pentru toți copiii” este relaționat cu conceptele „educație incluzivă”, „școală prietenoasă copilului”, „pedagogie centrată pe copil”, în cadrul cărora termenul **incluziune** este pilonul central pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Direcțiile de acțiune pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii au inclus:

- promovarea și implementarea politicilor de dezinstituționalizare, deoarece majoritatea copiilor cu dizabilități erau plasați în instituții rezidențiale;
- crearea serviciilor de suport pentru incluziunea socială și educațională a copiilor cu CES/dizabilități;
- asigurarea finanțării adecvate a serviciilor pentru implementarea educației inclusive;
- implementarea mecanismelor intersectoriale de colaborare pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii, precum și a incluziunii sociale și educaționale a copiilor cu CES/dizabilități;
- formarea cadrelor didactice pentru a preda în medii diferite de învățare, valorificarea potențialului și punctelor forte ale fiecărui copil, evaluarea fiecărui copil în raport cu propriile rezultate;
- crearea unui sistem de monitorizare și evaluare pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

Analiza cadrului legal pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Studiile realizate de experți relevă că guvernarea Republicii Moldova și-a demonstrat **angajamentul față de asigurarea pentru toți copiii, în general, și pentru copiii cu dizabilități, în particular**, cu legislații și politici care iau în considerație drepturile lor ca cetățeni cu drepturi depline. Republica Moldova este **semnatară a Convenției cu privire la drepturile copilului, a Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități** și a diverse alte documente, toate sprijinind angajamentul politic pentru asigurarea unor oportunități și șanse egale persoanelor excluse/marginalizate de a beneficia de drepturile de bază ale omului la dezvoltare și educație.

De asemenea, a fost adoptată legislația care dispune asigurarea drepturilor tuturor copiilor la educație. În acest context remarcăm:

Acordul de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova⁴, care conține un capitol specific privind cooperarea în domeniul protecției și promovării drepturilor copilului.

Codul educației⁵, traduce în domeniul educației principiile universale din sfera drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și din sfera conceptului incluziunii.

---

⁴ Acordul de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, 2014.

Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020⁶ și Planul de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020⁷, trasează obiective concrete pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii, după cum urmează:

- asigurarea șanselor egale la o educație de calitate pentru fiecare copil, tânăr, adult, la toate nivelurile și ciclurile sistemului de învățământ;
- formarea unei culturi și a unei societăți incluzive în vederea incluziunii în comunitate a copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale;
- reintegrarea socioeducațională a copiilor aflați în instituțiile de tip rezidențial în vederea reducerii, până în anul 2017, a numărului de copii plasați în aceste instituții cu 40% și a reorganizării a cel puțin 25% din instituțiile de învățământ de tip rezidențial;
- elaborarea și dezvoltarea cadrului de asigurare a calității pe dimensiunea educației incluzivă;
- consolidarea capacităților instituționale la toate nivelurile de învățământ pentru asigurarea accesului, relevanței și calității educației incluzive.

Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020⁸, prevede acțiuni pentru responsabilizarea societății privind asigurarea unei educații de calitate din perspectiva diversificării formelor de implicare a comunității și a familiei în procesul decizional, elaborarea mecanismelor de motivare a comunității și a familiei pentru a participa la procesul decizional și la rezolvarea problemelor școlii, dezvoltarea programelor de sprijinire a inițiativelor comunitare de implicare în rezolvarea problemelor educaționale.

Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020⁹ și Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020¹⁰, prevăd obiective ce vizează prevenirea separării copilului de familie, prevenirea și combaterea violenței, neglijării și exploatării copiilor, precum și promovarea practicilor nonviolente în

---

⁵ Codul educației al RM, nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al RM, 24.10.2014, nr. 319-324/634.

⁶ Hotărârea Guvernului nr. 523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. În: Monitorul Oficial al RM, 15.07.2011, nr. 114-116/589.

⁷ Hotărârea Guvernului nr. 858 din 17.12.2015 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020.

⁸ Hotărârea Guvernului nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.

⁹ Hotărârea Guvernului RM nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020.

¹⁰ Hotărârea Guvernului RM nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020.

creșterea și educarea copiilor, concilierea vieții de familie cu activitatea profesională pentru asigurarea creșterii și dezvoltării.

În calitate de obiective specifice, în acest sens, sunt trasate:

- **încetarea graduală a instituționalizării copiilor cu vârsta de 0-3 ani;**
- reducerea continuă a numărului de copii aflați în îngrijire rezidențială;
- prevenirea violenței, neglijării și exploatarei copiilor;
- combaterea violenței, neglijării și exploatarei copiilor;
- promovarea serviciilor de sprijin pentru părinții încadrați în câmpul muncii;
- redimensionarea semnificației sociale a maternității și a paternității și a rolului ambilor părinți în creșterea și educarea copiilor.

În același timp, acțiunile pentru consolidarea cadrului normativ național, din perspectiva asigurării accesului la educație și a egalității de oportunități în domeniul învățământului pentru fiecare copil, includ:

- reafirmarea angajamentelor autorităților privind asigurarea accesului la educație și a egalității de oportunități în domeniul învățământului pentru fiecare copil, tânăr, adult;
- promovarea cadrului normativ în vederea creării în instituțiile de educație preșcolară a serviciilor de educație incluzivă necesare pentru asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- clarificarea statutului pachetului de servicii de suport pentru incluziunea copiilor cu CES în instituțiile de învățământ preșcolar în raport cu următoarele cerințe: accesibilitatea serviciilor pentru toți copiii; apropierea serviciilor de copil și familie; diversitatea serviciilor;
- elaborarea pachetului de servicii standard pentru copiii cu diferite necesități educaționale, stabilirea costurilor acestor pachete de servicii și a mecanismului de finanțare a serviciilor în vederea asigurării unui suport eficient și direcționat copiilor cu CES;
- elaborarea și aprobarea actelor normative pentru reglementarea activității instituțiilor de învățământ profesional-tehnic, preuniversitar (colegii) și superior în scopul asigurării accesului la formarea sau recalificarea profesională a persoanelor cu dizabilități care sunt în căutarea unui loc de muncă și a celor care, din cauza stării de sănătate, nu pot desfășura activitatea de muncă conform calificării pe care o dețin.

Servicii de suport pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Reconsiderarea procesului educațional, din perspectiva incluziunii copiilor cu CES/dizabilități, prevede o colaborare intersectorială la nivel central, de autoritate publică locală, de instituție de învățământ privind mecanismele intersectoriale de identificare și evaluare a copiilor cu dizabilități.

În scopul asigurării dreptului la educația de calitate pentru toți copiii, la nivel național a fost instituit **Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP)**, iar la nivel raional/municipal a fost creat **Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică (SAP)**, misiunea ambelor instituții constă în asigurarea dreptului la educație de calitate al tuturor copiilor. La nivel instituțional, fiecare unitate școlară are propria **comisie multidisciplinară intrașcolară**, responsabilă de evaluarea inițială a copiilor și referirea către Serviciul de Asistență Psihopedagogică.

Procesul incluziunii sociale și educaționale a copilului cu dizabilități solicită evaluarea dezvoltării copilului. În acest context menționăm că evaluarea dezvoltării copilului, în toate cazurile, este subordonată interesului superior al copilului și se realizează în baza următoarelor principii:

- principiul abordării individualizate și complexe;
- principiul intervenției multidisciplinare;
- principiul participării la proces;
- principiul relevanței și eficienței;
- principiul confidențialității.

O măsură a angajamentului Republicii Moldova pentru implementarea unei educații de calitate pentru toți copiii este reflectată în existența și implementarea cadrului legal privind finanțarea serviciilor de suport pentru implementarea educației incluzive.

Regulamentul privind formarea și utilizarea fondului pentru educația incluzivă¹¹, stabilește modul de formare și utilizare a fondului pentru educație incluzivă. Potrivit Regulamentului, mărimea fondului pentru educație incluzivă se stabilește în funcție de numărul elevilor cu cerințe educaționale speciale, ca urmare a evaluării și a înregistrării acestora de către serviciile teritoriale de asistență psihopedagogică, dar nu mai mult de 2% din suma transferurilor categoriale. Fondul pentru educație incluzivă este destinat instituțiilor de învățământ primar și secundar general în care sunt înmatriculați elevi cu cerințe educaționale speciale.

Totodată, identificăm deficiențe relaționate de implementarea serviciilor de suport pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii:

- insuficiența mecanismului intersectorial de colaborare intersectorială pentru evaluarea copilului cu probleme de dezvoltare;
- insuficiența și lipsa serviciilor pentru copiii cu dizabilități senzoriale;
- insuficiența și lipsa serviciilor pentru copiii cu dizabilități severe;
- insuficiența serviciilor logopedice și psihologice;
- insuficiența specialiștilor calificați la nivel de comunitate, care să ofere suport și asistență specializată copiilor cu CES;

---

¹¹ Hotărârea Guvernului RM nr. 868 din 08.10.2014 privind finanțarea în bază de cost standard per elev a instituțiilor de învățământ primar și secundar general din subordinea autorităților publice locale de nivelul al doilea.

- accesibilitate redusă a instituțiilor de învățământ general pentru copiii cu dizabilități fizice;
- lipsa cadrului legal pentru asigurarea finanțării serviciilor de suport create la nivel de instituție preșcolară și dependența instituțiilor de învățământ preșcolar de deciziile APL, transparență redusă în gestionarea resurselor financiare alocate instituției de educație timpurie;
- sistemele de colectare a datelor despre copiii cu CES și dizabilități nu sunt armonizate pentru a furniza în mod adecvat informații statistice care să servească drept baza pentru planificarea programelor, fapt care solicită necesitatea cartografierii serviciilor de suport.

În același timp, pentru dezvoltarea serviciilor de suport pentru implementarea unei educații de calitate pentru toți copiii se recomandă:

- perfecționarea mecanismului și procedurilor de referire a copiilor, cu accent pe copiii de vârstă timpurie;
- revizuirea modalității de colectare a indicatorilor la nivel national și local despre copiii cu CES și dizabilități;
- cartografierea structurilor, organizațiilor, instituțiilor care prestează servicii educaționale și de suport copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale;
- cartografierea datelor/informațiilor despre copiii cu dizabilități care nu frecventează instituțiile de învățământ general;
- oficializarea mecanismelor intersectoriale de stabilire și asigurare a serviciilor de suport pentru copiii și tinerii cu cerințe educaționale speciale;
- clarificarea statutului pachetului de servicii de suport pentru incluziunea copiilor cu CES în instituțiile de învățământ preșcolar în raport cu următoarele cerințe: accesibilitatea serviciilor pentru toți copiii; apropierea serviciilor de copil și familie; diversitatea serviciilor;
- finanțarea serviciilor de suport în instituțiile de învățământ preșcolar: crearea serviciilor specializate de recuperare pentru copiii cu dizabilități – serviciul psihologic, kinetoterapeutic, logopedic, psihopedagogic (la nivel de raion).

Formarea cadrelor didactice din perspectiva asigurării unei educații de calitate pentru toți copiii

Conceptul de educație incluzivă reclamă **redefinirea domeniilor de competență**, care reflectă profilul **cadrelor didactice incluzive**, după cum urmează¹²:

- oferă elevilor un spațiu de manifestare și afirmare a valorilor diversității;
- acordă suport tuturor elevilor;
- cooperează/colaborează cu alții (cu alți specialiști). Lucrul în echipă.

---

¹² Education European Agency for Development in Special Needs, *Education Profile of Inclusive Teachers*, 2012, www.european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf

În scopul pregătirii cadrelor didactice în domeniul educației incluzive, prin decizia Ministerului Educației (Ordinul nr. 125 din 7 martie 2012), disciplina educație incluzivă, în volum de 2 credite ECTS, a fost inclusă cu statut obligatoriu în modulul psihopedagogic – standard de stat în formarea inițială a cadrelor didactice la nivel universitar. Astfel, începând cu 1 septembrie 2012, cursul de educație incluzivă este ținut în formarea inițială a tuturor studenților de la domeniul de formare profesională 142 Educație, în formarea profesorilor din domeniul general de studii *14 Științe ale educației*, precum și a studenților de la alte specialități beneficiari ai modulului psihopedagogic. La nivelul de învățământ mediu de specialitate, în colegiile pedagogice, cursul de educație incluzivă a fost inclus cu statut obligatoriu în planurile de învățământ pentru specialitățile pedagogice la anul IV.

Cursuri/module/teme în domeniul educației incluzive sunt oferite în formarea inițială la anumite specialități din domeniul 14 Științe ale educației¹³ în 8 instituții de învățământ superior: Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă”, Universitatea de Stat din Tiraspol, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, Universitatea de Stat „Al. Russo” din Bălți, Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea de Stat din Comrat, Universitatea de Stat din Taraclia și Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.

Formarea profesională continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive se realizează în baza modulului de *psihopedagogie*, introdus în toate instituțiile de formare profesională continuă. Există și *cursul de educație incluzivă*, adresat diferitor beneficiari: cadre didactice și manageriale, cadre didactice de sprijin, psihologi școlari, membri ai comisiilor multidisciplinare intrașcolare, specialiști ai centrelor de resurse pentru educația incluzivă.

Un rol deosebit în procesul consolidării capacităților cadrelor didactice în domeniul educației incluzive este asigurat de Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică. Astfel, în perioada 2014-2016, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică, cu suportul UNICEF, a realizat seminare de instruire adresate specialiștilor SAP, managerilor școlari, cadrelor didactice.

Un rol deosebit de important în formarea profesională a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive îl dețin organizațiile neguvernamentale: *AO Lumos, AO Parteneriate pentru Fiecare Copil, AO Keystone Moldova; CCF Moldova; Asociația Femeia și Copilul, Protecție și Sprijin; Programul Educațional „Pas cu Pas”; Centrul Educațional Pro Didactica*, care au efectuat instruirii adresate diferitor beneficiari pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii.

În același timp, studiile în domeniu relevă că actualmente formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive nu oferă suficient suport metodologic practic în dezvoltarea competențelor necesare cadrului didactic pentru lucrul în echipă și suport individualizat fiecărui elev¹⁴.

---

¹³ *Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I*, aprobat prin Legea nr. 142-XVI din 07.07.2005, www.justice.md

¹⁴ CRAP/UNICEF, *Analiza situației privind formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil*, 2016.

În acest context se recomandă:

- elaborarea și implementarea unui program de formare continuă a cadrelor didactice, cu accent pe incluziunea copiilor cu dizabilități severe și a copiilor cu dizabilități senzoriale;
- elaborarea, aprobarea, implementarea unor module standardizate de formare continuă în domeniul educației incluzive, pentru diferite categorii de specialiști;
- diversificarea formelor de organizare a activităților de formare profesională în domeniul educației incluzive centrate pe copil, cu accent pe activități practice, interactive;
- organizarea cursurilor de formare continuă la locul de muncă al cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil;
- elaborarea programelor de formare pentru pregătirea mentorilor în domeniul educației inclusive;
- formarea competențelor cadrelor didactice privind planificarea și proiectarea unui proces de predare-învățare-evaluare centrat pe elev în vederea asigurării eficienței și a creării oportunităților de implicare și dezvoltare pentru fiecare copil;
- formarea competențelor cadrelor didactice privind abordarea diferențiată și individualizată a necesităților copiilor pentru a asigura incluziunea educațională a tuturor copiilor din clasă/grupă;
- formarea competențelor privind colaborarea eficientă dintre cadrele didactice și cadrele didactice de sprijin;
- formarea competențelor privind evaluarea copilului în echipă, cu participarea activă și responsabilizarea tuturor specialiștilor implicați: psiholog, psihopedagog, logoped, kinetoterapeut;
- formarea competențelor privind asigurarea relațiilor de colaborare și respect cu familia și comunitatea, dezvoltând parteneriate eficiente în sprijinul realizării unui proces educațional de calitate;
- dezvoltarea programelor de formare a deprinderilor parentale care urmează a fi implementate în domeniul asistenței sociale, educației, sănătății.

Modalități de colaborare a școlii-familiei-comunității pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Cadrul normativ privind colaborarea școlii-familiei-comunității pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Obiectivul specific 7.4. al Strategiei sectoriale educație 2020, „Promovarea parteneriatelor pentru educație prevede dezvoltarea mecanismelor de constituire a parteneriatelor pentru educația de calitate”. În acest context, acțiunile prioritare ale Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020” prevăd acțiuni ce vizează responsabilizarea societății pentru asigurarea unei educații de calitate din perspectiva diversificării formelor de implicare a comunității și a familiei în procesul decizional, elaborarea mecanismelor de motivare a comunității și a familiei pentru a participa la procesul decizional și la rezolvarea problemelor școlii, dezvoltarea programelor de sprijinire a inițiativelor comunitare de implicare în rezolvarea problemelor educaționale.

Operaționalizarea obiectivelor descrise în documentele de politici la nivelul instituției de învățământ general sunt reflectate în *Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase copilului*¹⁵, care urmăresc următoarele obiective: respectarea drepturilor fiecărui copil; abordarea copilului ca un întreg, într-un context larg; centrarea pe copil și pe familia acestuia; sensibilitatea la gen; promovarea calității rezultatelor academice; fundamentarea educației pe viața reală și pe integrarea școlii în comunitate; asigurarea incluziunii și asigurarea egalității de șanse pentru toți copiii; promovarea sănătății mentale și fizice a copilului; acceptabilitatea și accesibilitatea programelor educaționale pentru fiecare copil; consolidarea competențelor și statutului profesorilor.

Conform *Standardelor de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase copilului*, instituția de învățământ colaborează cu APL pentru asigurarea sănătății, siguranței și protecției; dezvoltă parteneriate comunitare în vederea protecției integrității fizice și psihice a fiecărui copil. În același timp, instituția de învățământ folosește, în funcție de nevoi, resursele existente în comunitate (cum ar fi serviciile de sprijin familial, asistenți parentali profesioniști etc.) pentru asigurarea protecției integrității fizice și psihice a fiecărui copil.

În scopul respectării drepturilor copilului la educație, un rol important revine *asigurării securității și siguranței copilului*. În acest context, în scopul prevenirii și asistenței copiilor victime ale violenței, se solicită colaborarea cadrelor didactice cu părinții elevilor sau, după caz, cu tutorii/reprezentanții lor legali, cu autoritatea publică locală și cu celelalte instituții cu atribuții legale în acest sens.

Conform documentului menționat, instituția școlară comunică sistematic și implică familia și comunitatea în procesul decizional. În acest context, administrația instituției de învățământ

---

¹⁵ „Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase elevului”, Ordinul ME nr. 970 din 11 octombrie 2013.

elaborează un set de proceduri democratice de delegare, promovare a părinților în structurile decizionale ale școlii. Totodată, administrația instituției de învățământ elaborează proceduri privind participarea părinților sau, după caz, a tutorilor/reprezentanților legali la îmbunătățirea rezultatelor școlare și asigurarea progresului școlar.

Un accent deosebit în acest context se pune și pe promovarea acordurilor de parteneriat al școlii cu APL. Astfel, administrația instituției de învățământ stabilește acorduri de parteneriat și furnizează evidențe privind colaborarea cu reprezentanții comunității, pe baza interesului superior al copilului.

În același timp, conform *Standardelor de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase elevului*, administrația instituției de învățământ antrenează/atrage comunitatea (agenți economici, servicii publice, ONG-uri, voluntari etc.) la îmbunătățirea condițiilor de învățare, odihnă și petrecere a timpului liber pentru copii.

Potrivit *Standardelor*, în cadrul instituției de învățământ funcționează structuri asociative ale părinților (consiliu sau altă formă), alese în mod democratic și autoorganizate (cu lideri aleși, întâlniri regulate, planuri proprii de acțiune), care participă la luarea deciziilor cu privire la toate problemele ce vizează educația copiilor. Structurile asociative ale părinților și elevilor (consilii sau alte structuri), precum și instituțiile partenere din comunitate participă la elaborarea documentelor programatice (proiect de dezvoltare, plan de activitate etc.) ale școlii.

În scopul transpunerii mecanismului intersectorial de colaborare în procesul educațional conform *Standardelor de competență profesională ale cadrelor didactice din învățământul general* (Chișinău, 2016)¹⁶, cadrele didactice au obligația să asigure relații de colaborare și respect cu familia și comunitatea, să dezvolte parteneriate, antrenând membrii familiei și ai comunității în eficientizarea procesului educațional, să faciliteze implicarea copiilor/elevilor în realizarea proiectelor comunitare și a acțiunilor de voluntariat.

În acest context, cadrele didactice au obligația să informeze părinții/reprezentanții legali cu privire la obiectivele învățării și la așteptările față de subiecții educaționali în conformitate cu prevederile legale, să motiveze implicarea părinților și a membrilor comunității, menite să sporească calitatea educației la nivel de clasă sau instituție, să identifice domeniile de interes comune ale școlii, familiei și comunității pentru dezvoltarea proiectelor educaționale, să organizeze evenimente interactive cu elevii, părinții și membrii comunității în funcție de interesul, capacitățile și cultura acestora, menite să consolideze relația între școală și comunitatea locală și să eficientizeze procesul educațional, să antreneze structurile asociative ale copiilor/elevilor și ale părinților, precum și instituțiile partenere din comunitate în elaborarea proiectelor educaționale în scopul consolidării coeziunii între toți actorii educaționali din instituție.

---

¹⁶ Standardele de competență profesională ale cadrelor didactice din învățământul general, Chișinău, 2016.

În același timp, cadrul didactic trebuie să asigure relații de colaborare și respect cu familia și comunitatea, să motiveze implicarea părinților și a membrilor comunității, dezvoltând parteneriate, menite să sporească calitatea educației la nivel de clasă sau instituție, să antreneze structurile asociative ale copiilor/elevilor și ale părinților și instituțiile partenere din comunitate la elaborarea proiectelor educaționale, în scopul consolidării coeziunii între toți actorii educaționali din instituție.

Modalități de colaborare a școlii cu familia pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Dezvoltarea parteneriatelor cu familia și comunitatea este esențială în asigurarea unui proces educațional incluziv de calitate. Școlile, familia și comunitatea sunt contexte importante care influențează simultan învățarea și incluziunea copiilor.

*Codul educației*¹⁷ prevede includerea, în organele de conducere ale instituției de învățământ general (consiliul de administrație), a trei reprezentanți ai părinților, delegați de adunarea generală a părinților, și a unui reprezentant al elevilor, delegat de consiliul elevilor din instituție.

O latură importantă o constituie **participarea părinților** la luarea deciziilor la nivelul școlii. În conformitate cu prevederile legislației, părinții pot participa la luarea deciziilor cu privire la școală prin trei modalități: fiind membri ai comitetului de părinți al clasei, ai consiliului reprezentativ al părinților și ai asociației de părinți.

Consolidarea capacităților familiilor copiilor cu dizabilități este crucială în procesul asigurării unei educații de calitate pentru toți copiii. În acest sens, acțiunile realizate de ONG-urile cu experiență în domeniu (*AO Lumos, Keystone Moldova, CCF Moldova, Parteneriate pentru Fiecare Copil, Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin*) au vizat:

- **organizarea activităților de informare pentru părinți, axate pe diverse tematici relaționate cu educația copilului și cu incluziunea copiilor cu CES/dizabilități.** În acest sens, au fost organizate ședințe cu părinții, discuții individuale, în cadrul cărora părinții au fost informați despre oferta educațională a școlii (misiune, politici, curriculum etc.), progresul copiilor (din punct de vedere academic și în ceea ce privește dezvoltarea personală). Un rol important au parteneriatele stabilite între membrii CMI și părinții/reprezentanții legali ai copilului cu CES prin informarea permanentă și obținerea acordului acestora din urmă pentru fiecare etapă a procesului de incluziune educațională a copilului cu CES;
- **consolidarea asociațiilor de părinți**, pentru ca acestea să devină structuri active și dinamice ale legăturii dintre familie și școală;

---

¹⁷ Codul educației al Republicii Moldova, nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 319-324/634 din 24.10.2014.

- **consultarea părinților în luarea unor decizii la nivelul școlii** înseamnă participarea părinților/reprezentanților legali ai copilului la luarea deciziilor privind organizarea activităților extrașcolare, a activităților privind asigurarea sănătății și siguranței copilului, managementul școlii, curriculumul la decizia școlii etc.;
- **consultarea părinților** în soluționarea unor situații dificile. În acest context, au fost organizate ședințe individuale, în cadrul CMI cu implicarea familiei, pentru identificarea așteptărilor familiei față de incluziunea copilului;
- **participarea familiei la elaborarea și implementarea PEI;** elevii cu cerințe educaționale speciale înscriși în învățământul general studiază conform curriculumului național sau adaptat. Procesul educațional în baza curriculumului adaptat se organizează în conformitate cu Planul educațional individualizat (PEI), elaborat și aprobat în modul stabilit de Ministerul Educației.

Procesul incluziunii sociale și educaționale a copilului cu dizabilități solicită evaluarea dezvoltării copilului. În acest context, în conformitate cu HG nr. 732 din 16.09.2013¹⁸, **participarea/acordul părinților/reprezentanților legali la evaluarea copilului este obligatorie.** Din acest considerent, este foarte important ca părinții să înțeleagă că evaluarea copilului se face doar în beneficiul copilului, în scopul acordării serviciilor de suport pentru incluziunea copilului cu CES.

Un rol important pentru asigurarea individualizării și diferențierii instruirii are **participarea familiei la elaborarea și implementarea PEI**¹⁹.

Funcțiile PEI prevăd stabilirea domeniilor de intervenție individualizată (împreună cu copilul, familia, specialiștii), stabilirea conexiunilor între toți specialiștii/persoanele care asistă copilul în procesul educației incluzive, delegarea responsabilităților conform resurselor disponibile (umane, materiale și de timp), inclusiv copilului, părinților.

Conform PEI, membrii echipei PEI trebuie să asigure participarea părinților la procesul PEI. Prioritățile educaționale determinate de către membrii familiei sunt importante pentru experiența generală de învățare a copilului. Asumându-și responsabilitatea pentru dezvoltarea adecvată a copilului, părinții au un rol important în procesul PEI. Conform PEI, aceștia pot prezenta echipei PEI o descriere a modului de viață al copilului (până la momentul inițierii PEI), pot sugera modalități de evitare a eventualelor probleme, ajutând, astfel, echipa să asigure consecvență și continuitate programelor individualizate pentru elev.

În același timp, administrația instituției de învățământ și personalul didactic pot sprijini/încuraja participarea părinților/reprezentanților legali și a elevului: comunicând deschis și cu regularitate cu părinții și elevul; utilizând în comunicare un limbaj simplu adecvat; dând posibilitate părinților/reprezentantului legal și elevului să indice cum și în ce măsură aceștia ar

---

¹⁸ Hotărârea Guvernului RM nr. 732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 206-211/823 din 20.09.2013.

¹⁹ Structura-model și Ghidul de implementare (aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 952 din 06.12. 2011).

putea să se implice sau să consulte în procesul de elaborare a PEI; informând părinții/reprezentanții legali, prin telefon și mesaje scrise, despre întrunirile echipei PEI; informând părinții/reprezentanții legali și elevul despre subiectele ce vor fi discutate la întrunirea echipei PEI și despre persoanele care vor fi prezente la întrunire; asigurându-se că părinții/reprezentanții legali și elevul pot face comentarii utile în procesul de elaborare a PEI; împărtășind cu părinții/reprezentanții legali și elevul strategiile stabilite și consultând punctul de vedere al acestora; verificând dacă elevul sau părinții/reprezentanții legali sunt în tema preocupărilor sau dacă unele lucruri nu le sunt clare (adresându-le întrebări la necesitate); prezentând, la necesitate, comentarii/clarificări părinților/reprezentanților legali și elevului despre PEI; antrenând părinții/reprezentanții legali în activități de formare și dezvoltare a competențelor.

Implicarea copiilor în procesul de luare a deciziilor

Participarea copiilor la luarea deciziilor ce le afectează viața este un drept fundamental, reflectat în *Convenția ONU cu privire la drepturile copilului*, care, în particular în articolele 2, 3, 12, 13, 17, 19, 34 și 36, prevede:

- Toți copii, fără discriminare, au dreptul de a participa.
- Participarea trebuie să promoveze interesul superior al copilului și să susțină dezvoltarea personală a fiecărui copil.
- Copiii au dreptul de a fi ascultați, de a-și exprima în mod liber opiniile în legătură cu chestiuni care îi privesc în mod direct; ei au, de asemenea, dreptul la libera asociere și de a avea acces la informații.
- Toți copiii au dreptul de a fi protejați de orice formă de manipulare, violență, abuz sau exploatare.

Legea cu privire la drepturile copilului, nr. 338-XIII din 15.12.1994, stabilește statutul juridic al copilului ca subiect independent, prevede asigurarea sănătății fizice și spirituale a copilului, formarea conștiinței civice, vizând dreptul fiecărui copil de a participa la jocuri și activități recreative proprii vârstei sale, precum și la viața culturală și artistică.

Importante în acest sens sunt și acțiunile întreprinse de autorități privind **participarea copiilor la luarea deciziilor**. În acest context, menționăm funcționarea Consiliului Național al Elevilor, care este o structură reprezentativă și consultativă a elevilor și asigură dreptul copiilor și tinerilor la opinie și libera exprimare și este un mijloc prin care elevii din învățământul preuniversitar oferă feedback Ministerului Educației despre felul în care școala răspunde trebuințelor și intereselor lor.

În conformitate cu **Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar general, ciclul I și II**, elevii au dreptul să fie aleși în organele de autoconducere școlară (consiliul elevilor) la nivel de instituție, raion/municipiu și național, a căror activitate este reglementată în *Regulamentul-tip al consiliului elevilor*, aprobat de Ministerul Educației.

În același timp, studiile în domeniu menționează că în majoritatea cazurilor, copiii cu dizabilități sunt excluși din procesele de luare a deciziilor care îi afectează, opinia lor fiind neglijată și ignorată de autorități.

În corespundere cu raportul prezentat de Avocatul Copilului²⁰, în opinia copiilor, drepturile mai puțin respectate sunt:

- dreptul la educație – copiii au remarcat programul școlar supraîncărcat, numărul mare de discipline obligatorii, insuficiența practicării sportului, favoritismul, plățile informale, suprasolicitarea, lipsa psihologilor școlari, lipsa pedagogilor, condiții neadecvate (lipsa apei potabile, blocuri sanitare în curte) etc.;
- dreptul la opinie – copiii cred că opinia lor este ascultată, dar nu se ține cont de ea;
- dreptul la odihnă – copiii au menționat lipsa timpului liber pentru recreare, ocupații preferate, discuții cu părinții;
- dreptul la sănătate – copiii au remarcat lipsa asistențelor medicali în școli și a dotărilor necesare pentru acordarea primului ajutor, lipsa acțiunilor de profilaxie a diferitor boli etc.;
- dreptul la mediu sănătos – copiii au vorbit despre calitatea nesatisfăcătoare a apei potabile, a produselor alimentare, fumatul în locurile publice, lipsa zonelor de agrement.

În acest context, au fost propuse acțiuni pentru asigurarea respectării drepturilor copilului:

- monitorizarea sistematică la nivel local a modului de respectare a drepturilor copilului;
- mediatizarea opiniei copilului, precum și a informațiilor cu privire la protecția drepturilor copilului;
- promovarea consiliilor elevilor;
- organizarea cluburilor tematice, a instruirilor și a meselor rotunde cu participarea copiilor;
- mediatizarea informației privind drepturile copilului;
- asigurarea accesului fiecărui copil la informații.

Acțiuni realizate de ONG-urile active în domeniu pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii

Un rol deosebit în implementarea activităților relaționate cu asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii revine ONG-urilor active în domeniu (*AO Lumos Foundation Moldova, Keystone Moldova, Parteneriate pentru Fiecare Copil; CCF Moldova*), care, ca rezultat al

---

²⁰ Avocatul Poporului, *Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în 2016*, Chișinău, 2017, http://ombudsman.md/sites/default/files/advance_page/raprt_2016_copii.pdf

promovării parteneriatelor publice private, au contribuit la realizarea următoarelor acțiuni prioritare, prevăzute în documentele de politici:

Planificarea strategică pentru implementarea educației incluzive

În perioada **august 2014 – august 2015**, AO Lumos Foundation Moldova a implementat **componenta I a Proiectului „Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale”**, finanțat din grantul oferit de Guvernul Japoniei, administrat de Banca Mondială și Fondul de Investiții Sociale din Moldova, acordând sprijin autorităților publice locale din **24 de raioane** în elaborarea/actualizarea planurilor de implementare a *Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020*²¹.

Cu titlu de noutate absolută, în cadrul celor 24 de regiuni de implementare a Proiectului a fost realizată **cartografierea serviciilor educaționale**, bazată pe evaluarea și constatarea necesităților privind dezvoltarea educației incluzive. Cartografierea a avut drept scop colectarea și analiza datelor la nivel de comunitate/raion cu referire la serviciile educaționale, în general, și la serviciile din domeniul educației incluzive, în particular, și prezentarea unei imagini reale privind tipologia serviciilor, capacitatea instituțională, acoperirea geografică și măsura/gradul în care acestea răspund cerințelor tuturor copiilor. Cartografierea s-a făcut în baza a 570 de indicatori în toate instituțiile educaționale și localitățile din fiecare regiune și a oferit date relevante pentru dezvoltarea strategiilor raionale în domeniu și asigurarea conexiunii dintre resursele comunitare disponibile și necesitățile identificate, prin evidențierea priorităților educaționale axate pe educația incluzivă.

În scopul prezentării unui model clar de realizare a planurilor strategice, au fost elaborate, pentru fiecare raion, **24 de planuri anuale de acțiuni pentru primul an de implementare** a planurilor strategice. Pentru toate activitățile incluse în planuri (strategice și anuale) au fost estimate **costurile** corespunzătoare, fiind indicate sursele acestora și variabilele puse la baza calculelor. Planificarea strategică și elaborarea planurilor de dezvoltare a educației incluzive au avut un impact pozitiv în sensul orientării autorităților, managerilor și specialiștilor în identificarea și prioritizarea necesităților în domeniile administrate/practicate și al consolidării colaborării domeniilor cu atribuții în asistența copiilor.

Proiectul a creat **oportunități pentru participare, implicare și colaborare intersectorială** în abordarea problemelor copiilor în dificultate. Grupurile mixte de lucru, constituite la nivel local din reprezentanți ai domeniilor educație, sănătate, asistență/protecție socială, ai societății civile, au confirmat necesitatea interacționării sectoarelor pentru a asigura eficiența și calitatea proceselor și intervențiilor în fiecare sector și a celor trans-sectoriale.

În același scop, au fost elaborate **Recomandările privind pachetul minim de dotări pentru școlile incluzive**, structurate pe liste de dotare a sălilor de clasă și a spațiilor de organizare/prestare a asistenței copiilor cu dizabilități. Pachetul minim se referă la dotarea cu

---

²¹ AO Lumos Foundation Moldova, *Raport final al Proiectului „Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale”, finanțat din grantul oferit de Guvernul Japoniei, administrat de Banca Mondială și Fondul de Investiții Sociale din Moldova*, 2016.

articole de mobilier, echipamente specifice, seturi de evaluare și asistență specializată etc. Recomandările conțin sinteza celor mai bune practici internaționale și naționale în asigurarea designului școlar universal/incluziv.

Consolidarea capacităților resurselor umane în domeniul educației incluzive

În perioada **noiembrie 2015 – septembrie 2016**, AO Lumos Foundation Moldova a fost contractată pentru implementarea **componentei II a Proiectului „Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale”**, finanțat din grantul oferit de Guvernul Japoniei, administrat de Banca Mondială și Fondul de Investiții Sociale din Moldova. scopul de bază al componentei II a fost acordarea asistenței tehnice în dezvoltarea modulelor de instruire și instruirea cadrelor didactice pentru a sprijini și a învăța copiii cu dizabilități în școala generală.

Activitățile de bază realizate au vizat: elaborarea a opt module, organizate în trei volume ale suportului de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive; instruirea a **682 de persoane în domeniul educației incluzive**; dotarea/asigurarea școlilor-pilot cu materiale de suport în domeniul educației incluzive; diseminarea bunelor practici în domeniul educației incluzive.

Structura grupului de subiecți implicați în activitățile de instruire în domeniul educației incluzive a avut următoarea reprezentare: reprezentanți ai organului local de specialitate în domeniul învățământului; șeful și specialiștii din cadrul SAP; manageri ai instituțiilor de învățământ din cele 20 de școli-pilot beneficiare ale proiectului; cadre didactice; cadre didactice de sprijin; psihologi; logopezi; asistenți medicali.

Grupurile mixte de lucru, participante la ateliere de planificare, evaluare și monitorizare, constituite din reprezentanți ai domeniilor educație, sănătate, asistență/protecție socială, ai societății civile, au stabilit obiectivele de dezvoltare a educației incluzive, indicatorii de evaluare și monitorizare a acestui proces, pentru a asigura eficiența și calitatea procesului de implementare a educației incluzive.

Rezultatele proiectului au contribuit la producerea unei **schimbări de viziuni, atitudini și capacități** în rândul reprezentanților personalului școlilor-pilot beneficiare, ai APL, al factorilor de decizie și al specialiștilor cu responsabilități și atribuții în domeniul educației incluzive.

Implementarea educației incluzive în instituțiile de învățământ preșcolar

În perioada 2015-2016, Programul Educațional „Pas cu Pas” și Keystone Moldova, cu suportul financiar al Open Society Foundations/Early Childhood Program, a implementat proiectul „Pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ preșcolar din Republica Moldova”²².

Ca rezultat al implementării proiectului sus-menționat:

1. a fost consolidat mecanismul de identificare, evaluare și referire a copiilor de vârstă preșcolară cu probleme de dezvoltare către SAP;

---

²² Studiu de impact privind implementarea Proiectului „Pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ preșcolar din Republica Moldova”, 2016.

2. au fost consolidate competențele personalului din instituțiile de învățământ preșcolar privind implicarea părinților pentru a susține incluziunea copiilor cu CES; privind utilizarea metodelor de evaluare inițială;
3. au fost elaborate/revizuite planurile manageriale ale instituțiilor de învățământ preșcolar din perspectiva asigurării incluziunii educaționale a copiilor cu CES;
4. a fost stabilit mecanismul, viabil și eficient, de colaborare intersectorială privind incluziunea educațională a copiilor de vârstă preșcolară la nivel de comunitate.

Consolidarea parteneriatului public-privat pentru dezvoltarea durabilă a serviciilor comunitare pentru persoanele cu dizabilități

În perioada 2012-2014, Keystone Moldova a implementat Proiectul „Consolidarea parteneriatului public-privat pentru dezvoltarea durabilă a serviciilor comunitare pentru persoanele cu dizabilități”. Scopul proiectului a vizat promovarea unei societăți incluzive prin consolidarea parteneriatului public-privat pentru dezvoltarea serviciilor comunitare pentru persoanele cu dizabilități prin transfer de cunoștințe către autoritățile publice locale.

Activitățile din cadrul proiectului au fost axate pe dezvoltarea și promovarea serviciului social „Echipă mobilă”, care are ca scop îmbunătățirea calității vieții copiilor cu dizabilități și oferă asistență socială și medicală la domiciliu copiilor și familiilor lor, în special celor care nu au acces la servicii specializate²³.

Studiul pentru evaluarea activităților realizate în cadrul proiectului a scos în vileag că serviciile prestate de specialiștii serviciului social „Echipa mobilă” au generat schimbări radicale în atitudinea și comportamentul părinților persoanelor cu dizabilități: schimbarea concepțiilor de viață; motivarea părinților de a se implica activ în procesul de reabilitare, socializare, educare și îngrijire a copilului; depășirea unor stereotipuri și a unor blocaje psihologice; schimbarea modului de îngrijire a persoanei cu dizabilități, îmbunătățirea relațiilor cu familia extinsă etc. Semnificative sunt și progresele înregistrate de beneficiarii serviciului la diverse aspecte – dezvoltarea mobilității, dezvoltarea intelectuală, ameliorarea stării de sănătate, îmbunătățirea relațiilor cu copiii/colegii, dezvoltarea abilităților de comunicare, schimbarea comportamentală, cunoașterea unor lucruri noi, creșterea gradului de fericire și satisfacție, depășirea unor stări de anxietate, dezvoltarea abilităților de autoîngrijire și autodeservire etc.

Analiza activităților realizate de ONG-urile active în domeniul pentru asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii a contribuit la realizarea obiectivelor educației incluzive, expuse în ***Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020***:

- formarea continuă, din perspectiva educației incluzive, a resurselor umane din domeniul educației și domeniile conexe;
- reconsiderarea mecanismelor de identificare, evaluare, determinare a necesităților educaționale special;
- abordarea individualizată, respectând ritmul propriu de dezvoltare al fiecărui copil (evaluare inițială, evaluare complexă, monitorizare);

---

²³ Keystone Moldova, Public-Private Partnership for the Sustainable Development of Locally Governed Disability Services: Supporting Decentralization Reform, 2012-2014.

- consolidarea capacităților și responsabilizarea familiilor și a comunității;
- monitorizarea procesului de implementare a practicilor incluzive în sistemul de educație;
- dezvoltarea parteneriatelor între structurile guvernamentale, autoritățile locale, societatea civilă și familie, pentru a asigura incluziunea în comunitate și accesul la sistemul integrat de servicii sociale;
- sensibilizarea societății și formarea opiniei publice cu privire la educația incluzivă.

Concluzii

1. Concluziile privind asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii evidențiază că cadrul normativ al Republicii Moldova conține prevederi privind egalitatea de șanse în realizarea accesului la educație pentru toți copiii. Acțiunile întreprinse de autorități pentru asigurarea unei educații incluzive de calitate pentru toți copiii în Republica Moldova au vizat: elaborarea și implementarea cadrului legal, crearea serviciilor de suport și a mecanismelor financiare de susținere a educației incluzive, elaborarea și implementarea materialelor didactice, consolidarea capacităților resurselor umane în domeniul educației incluzive centrate pe copil; stabilirea parteneriatelor eficiente în implementarea educației incluzive.

În calitate de obiective prioritare pentru implementarea unei educații de calitate pentru toți copiii, notăm:

- asigurarea șanselor egale la o educație de calitate pentru fiecare copil, tânăr, adult, la toate nivelurile și ciclurile sistemului de învățământ;
- formarea unei culturi și a unei societăți incluzive în vederea incluziunii în comunitate a copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale;
- elaborarea și dezvoltarea cadrului de asigurare a calității pe dimensiunea educației incluzivă;
- consolidarea capacităților instituționale la toate nivelurile de învățământ pentru asigurarea accesului, relevanței și calității educației incluzive;
- încetarea graduală a instituționalizării copiilor cu vârsta de 0-3 ani;
- reducerea continuă a numărului de copii aflați în îngrijire rezidențială;
- prevenirea și combaterea violenței, neglijării și exploatării copiilor;
- redimensionarea semnificației sociale a maternității și a paternității și a rolului ambilor părinți în creșterea și educarea copiilor.

2. Sinteza documentelor de politici evidențiază următoarele impedimente în asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii:

- insuficiența mecanismului intersectorial de colaborare intersectorială pentru evaluarea copilului cu probleme de dezvoltare;
- insuficiența specialiștilor calificați la nivel de comunitate, care să ofere suport și asistență specializată copiilor cu CES;

- lipsa serviciilor de suport pentru copiii cu dizabilități severe și accentuate, precum și pentru copiii cu dizabilități senzoriale;
- insuficiența serviciilor sociale pentru copiii cu dizabilități (asistența personală);
- accesibilitatea redusă a instituțiilor de educație pentru copiii cu dizabilități fizice;
- lipsa cadrului legal pentru asigurarea finanțării serviciilor de suport create la nivel de instituție preșcolară și dependența instituțiilor de învățământ preșcolar de deciziile APL, transparență redusă în gestionarea resurselor financiare alocate instituției de educație timpurie;
- sistemele de colectare a datelor despre copiii cu CES și dizabilități nu sunt armonizate pentru a furniza în mod adecvat informații statistice care să servească drept bază pentru planificarea programelor, fapt care solicită necesitatea cartografierii serviciilor de suport.

3. Deși au fost obținute succese în consolidarea capacităților resurselor umane în domeniul educației incluzive, totuși formarea continuă în domeniul educației incluzive nu oferă suficient suport metodologic practic în dezvoltarea competențelor necesare cadrului didactic pentru lucrul în echipă și pentru a acorda suport individualizat fiecărui elev. De asemenea, remarcăm competențe insuficiente ale cadrelor didactice pentru a lucra cu copiii cu dizabilități severe și copiii cu dizabilități senzoriale.

4. În majoritatea cazurilor, copiii cu dizabilități sunt excluși din procesele de luare a deciziilor care îi afectează, opinia lor fiind neglijată și ignorată de autorități.

5. Impactul activităților efectuate de ONG-uri în domeniul implementării unei educații incluzive pentru toți copiii a contribuit la realizarea obiectivelor educației incluzive, expuse în ***Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020***:

- formarea continuă, din perspectiva educației incluzive, a resurselor umane din domeniul educației și domeniile conexe;
- reconsiderarea mecanismelor de identificare, evaluare, determinare a necesităților educaționale speciale;
- abordarea individualizată, respectând ritmul propriu de dezvoltare al fiecărui copil (evaluare inițială, evaluare complexă, monitorizare);
- consolidarea capacităților și responsabilizarea familiilor și a comunității;
- monitorizarea procesului de implementare a practicilor incluzive în sistemul de educație;
- dezvoltarea parteneriatelor între structurile guvernamentale, autoritățile locale, societatea civilă și familie, pentru a asigura incluziunea în comunitate și accesul la sistemul integrat de servicii sociale;
- sensibilizarea societății și formarea opiniei publice cu privire la educația incluzivă.

Recomandări

Autoritățile publice centrale și locale

1. Reafirmarea angajamentelor autorităților privind asigurarea accesului la educație și a egalității de oportunități în domeniul învățământului pentru fiecare copil, tânăr, adult.
2. Încetarea graduală a instituționalizării copiilor cu vârsta de 0-3 ani.
3. Reducerea continuă a numărului de copii aflați în îngrijire rezidențială.
4. Redimensionarea semnificației sociale a maternității și paternității și a rolului ambilor părinți în creșterea și educarea copiilor.
5. Promovarea cadrului normativ în vederea creării în instituțiile de educație preșcolară a serviciilor de educație incluzivă necesare pentru asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educaționale speciale.
6. Clarificarea statutului pachetului de servicii de suport pentru incluziunea copiilor cu CES în instituțiile de învățământ preșcolar în raport cu următoarele cerințe: accesibilitatea serviciilor pentru toți copiii; apropierea serviciilor de copil și familie; diversitatea serviciilor.
7. Elaborarea pachetului de servicii standard pentru copiii cu diferite necesități educaționale, a costurilor acestor pachete de servicii și a mecanismului de finanțare a serviciilor în vederea asigurării unui suport eficient și direcționat copiilor cu CES.
8. Elaborarea și aprobarea actelor normative pentru reglementarea activității instituțiilor de învățământ profesional-tehnic, preuniversitar (colegii) și superior în scopul asigurării accesului la formarea sau recalificarea profesională a persoanelor cu dizabilități care sunt în căutarea unui loc de muncă și a celor care, din cauza stării de sănătate, nu pot desfășura activitatea de muncă conform calificării pe care o dețin.
9. Revizuirea modalității de colectare a indicatorilor la nivel național și local despre copiii cu cerințe educaționale speciale.
10. Cartografierea structurilor, organizațiilor, instituțiilor care prestează servicii educaționale și de suport copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale.
11. Cartografierea datelor/informațiilor despre copiii cu dizabilități care nu frecventează instituțiile de învățământ general.
12. Oficializarea mecanismelor intersectoriale de stabilire și asigurare a serviciilor de suport pentru copiii și tinerii cu cerințe educaționale speciale.
13. Elaborarea și implementarea unui program de formare continuă a cadrelor didactice, cu accent pe învățarea copiilor cu dizabilități severe și a copiilor cu dizabilități senzoriale.
14. Elaborarea, aprobarea, implementarea unor module standardizate de formare continuă în domeniul educației incluzive pentru diferite categorii de specialiști.
15. Diversificarea formelor de organizare a activităților de formare profesională în domeniul educației incluzive centrate pe copil, cu accent preponderent pe activități practice, interactive.
16. Organizarea cursurilor de formare continuă, la locul de muncă, a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive.

17. Elaborarea programelor de formare pentru pregătirea mentorilor în domeniul educației incluzive.
18. Formarea competențelor cadrelor didactice privind planificarea și proiectarea unui proces de predare-învățare-evaluare centrat pe elev, în vederea asigurării eficienței și creării oportunităților de implicare și dezvoltare pentru fiecare copil; formarea competențelor cadrelor didactice privind abordarea diferențiată și individualizată a necesităților copiilor pentru a asigura incluziunea educațională a tuturor copiilor din clasă/grupă.
19. Formarea competențelor privind colaborarea eficientă dintre cadrele didactice și cadrele didactice de sprijin; formarea competențelor privind evaluarea copilului în echipă, cu participarea activă și responsabilizarea tuturor specialiștilor implicați: psiholog, psihopedagog, logoped, kinezoterapeut; formarea competențelor privind asigurarea relațiilor de colaborare și respect cu familia și comunitatea, dezvoltând parteneriate eficiente în sprijinul realizării unui proces educațional de calitate.
20. Dezvoltarea programelor de formare a deprinderilor parentale care urmează a fi implementate în domeniul asistenței sociale, al educației, al sănătății.

Unitatea de învățământ

21. Crearea comitetelor de management școlar, formate din elevi, profesori, părinți și membri ai comunității locale, având ca scop creșterea participării membrilor comunității la luarea deciziilor. Atragerea părinților copiilor cu dizabilități în comitetele de părinți la nivel de școală.
22. Implicarea mai activă a părinților copiilor cu dizabilități în procesul de evaluare a nevoilor educaționale, elaborarea și implementarea PEI-urilor, organizarea activităților extracuriculare cu elevii. Informarea părinților despre drepturile copiilor lor.
23. Identificarea setului de valori comune ale școlii și ale agenților economici care pot contribui la un bun parteneriat școală-comunitate.
24. Consolidarea parteneriatului dintre cadrul didactic, cadrul didactic de sprijin și asistentul social comunitar la nivel de unitate școlară.
25. Implicarea copiilor tipici și a copiilor cu dizabilități în componența organelor de autoconducere școlară (consiliul elevilor) la nivel de instituție, raion/municipiu și național.
26. Dezvoltarea mecanismelor de depunere a sesizărilor din partea copiilor.

Familia copilului

27. Școlarizarea tuturor copiilor din familie și implicarea membrilor familiei în educația copiilor.
28. Implicarea membrilor familiei în luarea deciziilor pentru promovarea respectării drepturilor copiilor și în programele de abilitare/reabilitare continuă a dezvoltării copilului.
29. Crearea grupurilor de sprijin pentru promovarea respectării drepturilor copiilor.

Societatea civilă

30. Stabilirea parteneriatelor cu societatea civilă pentru dezvoltarea serviciilor în domeniul educației incluzive centrate pe copil.
31. Organizarea unor activități de comunicare/informare la nivel de comunitate privind importanța asigurării accesului la o educație de calitate pentru toți copiii.

Bibliografie

Cadrul legal și normativ

1. Acordul de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, 2014.
2. Codul Educației al RM, nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al RM, 24.10.2014, nr. 319-324/634, cap. VI.
3. Hotărârea Guvernului nr. 858 din 17.12.2015 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020.
4. Hotărârea Guvernului nr. 523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. În: Monitorul Oficial al R. Moldova, 15.07.2011, nr. 114-116/58.
5. Hotărârea Guvernului nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.
6. Hotărârea Guvernului nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020.
7. Hotărârea Guvernului nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.
8. Hotărârea Guvernului nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020.
9. Hotărârea Guvernului RM nr. 732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul rațional/municipal de asistență psihopedagogică. În: Monitorul Oficial al RM nr. 206-211/823 din 20.09.2013.
10. Hotărârea Guvernului nr. 868 din 08.10.2014 privind finanțarea în bază de cost standard per elev a instituțiilor de învățământ primar și secundar general din subordinea autorităților publice locale de nivelul al doilea.
11. Standardele de competență profesionale ale cadrelor didactice din învățământul general, Chișinău, 2016.
12. Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I, aprobat prin Legea nr. 142-XVI din 07.07.2005, www.justice.md
13. Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase elevului, Ordin ME nr. 970 din 11 octombrie 2013.
14. Structura-model și Ghidul de implementare, aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 952 din 06.12. 2011.
15. Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I, aprobat prin Legea nr. 142-XVI din 07.07.2005, www.justice.md

Studii/rapoarte

1. UNICEF. *Analiza situației privind formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul centrării pe copil și educației incluzive*, 2016.
2. *Evaluarea modelelor educației incluzive în Republica Moldova*, Chișinău, 2015.

3. Keystone Moldova. *Public-Private Partnership for the Sustainable Development of Locally Governed Disability Services: Supporting Decentralization Reform*, 2012-2014.
4. European Agency for Development in Special Needs Education. *Profile of Inclusive Teachers*, 2012, www.european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf
5. Avocatul Poporului pentru Protecția Drepturilor Copilului. *Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în 2016, 2017*, http://ombudsman.md/sites/default/files/advance_page/raprt_2016_copii.pdf
6. AO Lumos Foundation Moldova. *Raportul final al proiectului „Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale”, finanțat din grantul oferit de Guvernul Japoniei, administrat de Banca Mondială și Fondul de Investiții Sociale din Moldova*, 2016.
7. *Studiu de impact privind implementarea proiectului „Pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ preșcolar din Republica Moldova”, 2016.*
8. Tulk, B. „Viziune strategică privind implementarea educației incluzive și dreptul copiilor cu dizabilități la educație”. 12 mai 2017. Conferința Națională „Asigurarea dreptului la educație pentru copiii cu dizabilități”.
9. UNICEF. *The right of children with disabilities to education: A rights-based approach to Inclusive Education. Position paper*, Geneva, 2012.
10. *Educația incluzivă. Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice*. Vol. I. Chișinău, 2016.